

TOLCSVAI NAGY Gábor

A nyelvi közösség és a nyelvi egység, kisebbségben

A határon túli magyarság anyanyelvi nehézségeinek szerteágazó témaköréből az alábbi dolgozatban egyetlen témával kapcsolatban vetek föl kérdéseket. E kérdések summázata a következő: a határon túli magyarságnak feltétlenül igazodnia kell-e nyelvhasználatában a magyarországi standardhoz (annak reálisan megvalósuló vagy hirdetett változatához), vagy határozottabban hagyatkozhat saját régiójának nyelvi hagyományaira és a kétnyelvűség során kialakult sajátos újdonságaira? A kérdést ma egyre aktuálisabbá teszi a megélénkülő regionális nyelvpolitikai, nyelv-művelő tevékenység.

A nyilvánvaló dilemmák egyre határozottabban fogalmazódnak meg; például az újvidéki Ágoston Mihály legutóbbi, *Rendszerbomlás* című könyvében (Ágoston 1990). Az alábbiakban e munka állításai adják a kérdésekhez a kiindulópontot. Ágoston Mihály könyve nyelv-művelő írások tudatosan szerkesztett gyűjteménye. Elő- és utószava túlmutat a szűkebben értelmezett nyelv-művelés érdekkörén, s vitára is késztet. Nem annyira talán túlzóan is komor végkicsengésével, borúlátásával, bár erre a kérdésre is választ kellene keresni. Sokkal inkább a könyv háttérében meghúzódó, s néhány helyen röviden jelzett elvekkel kell polemizálni, illetve a definitív elvek, kategóriák hiányát kifogásolni.

A legfőbb hiány a vajdasági magyar ajkú beszélőnek, illetve a vajdasági magyar nyelv alaphelyzetének meghatározatlansága. Bár az egész könyvet szükségszerűen meghatározza a kétnyelvűség összes következménye, a szerb-horvát hatások leküzdésének vágya, ez a körülmény s elvi következményei nincsenek tisztázva. Ebből következik az a sajátos helyzet, melyben Ágoston Mihály olvasója nem tud pontosan eligazodni fontos kategóriák között. Leginkább a köznyelv terminusa ejti zavarba:

nem lehet tudni, hogy a vajdasági magyar regionális köznyelvről (standardról, ha létezik ilyen) van-e szó, vagy a magyarországról, vagy esetleg egy, az egész magyar nyelvterületre érvényes standardról. S éppen e meghatározatlanság jelzi a problémák valós súlyát. Kell-e a határon túli magyarságnak a magyarországi normához igazodnia, s ha igen, milyen mértékben (az egyes elkülöníthető szinteken, például a helyesírásban, a kiejtésben, a grammatikában stb. azonos mértékben, vagy természetüknek megfelelően eltérően)? Egyáltalán lehetséges-e ez az igazodás? Az egészséges, tehát élő, alkotó nyelvmegőrzést inkább az igazodás segíti elő, vagy a nagyobb fokú önállóság, a regionalitásnak az eltérő körülmények és a más nyelvű hatások miatti előnyben részesítése, vagy a kettő közötti arány keresése? Van-e morális alap arra, hogy a mai norma kodifikálói egységesítési szándékukat kiterjesszék a határon túli magyarságra, vagy éppen ez a kötelességük?

E kérdések fölvetése jelezte volna a problémák mélységét. Ezek hiányában több helyen homályos a szöveg, mint az előszó egyik legfontosabb passzusában: „Minthogy a nyelvi közízlés a meghatározója a helyességnek (és a nyelvi szépségnek is!), egyéni nyelvérzékünk alapján nem dönthetünk sem a magunk, sem a mások nyelvkészségbeli szokásainak elbírálásakor. Sőt környezetünk anyanyelvi ízlése, szokásai sem mindig esnek egybe a köznyelvi normákkal. Ezért a nyelvművelőnek mindig tudatosan kell ismernie nemcsak a fontosabb kézikönyvek használatát, hanem nyelvünk rendszerét is, sőt múltját és fejlődésének tendenciáit is.” (6.)

Természetesen fölmerül a kérdés: mi a nyelvi közízlés? Valamilyen átlag, vagy a többség nyelvhasználata? Ez esetben sok stigmatizált nyelvi jelenség rögtön erénnyé válna, s a ma terjesztett lenne a kerüendő. A magyar szakirodalomban Szarvas Gáborék fölléptével erősödött meg az a korábbi nézet, amely valamilyen vélt átlag nevében minden nyelvi újdonságot ki akart iktatni a magyar kultúrából. A Saussure-féle nyelvszemlélet a *szinkronia–diakronia*, illetve a *langage–parole* merev szembeállításával pedig sokáig hihetővé tette a nyelv homogenitásának eszméjét. Ennek az enyhén egyszerűsítő nézetrendszernek a tarthatatlansága ma mind nyilvánvalóbb. Egy szűkebb közösségnek persze körülírhatóbb a közízlése szociológiai módszerekkel, de itt sem világos, hogy csupán a vajdasági közvélekedésről van-e szó. Éppígy problematikus a nyelvi szépérzék még bizonytalanabb kategóriájának használata, s ezzel is kapcsolatosan az egyén, az egyéni nyelvérzék döntési jogának kétségbevonása. Szépészeti kérdésekben sokan, főképp a magasan kvalifikáltak, nem hagyatkoznak a közítéletre.

A *Rendszerbomlás*ban végig köznyelvről esik szó, mint egyetlen helyes nyelvváltozatról, az idézetben azonban „köznyelvi normákról”. Nem tudni, a többes szám mit takar. Végül az utolsó mondatban közölt hivatkozás sorrendje (kézikönyvek, nyelvi rendszer, a nyelv múltja és mai változásának iránya) árulkodóan szerencsétlen: mintha a kézikönyv lenne a legfontosabb, s magyarázni kellene, hogy ez nem zárja ki a nyelvi rendszert, mint a nyelvhelyesség kérdésében eligazító nyelvi tényezőt. A fontossági sorrend inkább fordítva áll, ha egyáltalán van egymásra következők közöttük.

Ebből a tisztázatlan, részleges elvrendszerből következik a könyv végén olvasható néhány túlságosan szigorú és önkorlátozó ítélet. Például: „Anyanyelvünket ugyanis, bármennyire a sajátunk, önkényesen nem használhatja senki, sem író, sem nyelvész, sem politikus, sem a jogtudomány szakértője.” (100.) Egységesítő és központosító szemlélet ez, talán akaratlanul is, amely mindent, ami a helyestől (vagy annak vélttől) eltér, helytelennek tart. E felfogással a mai magyar szépirodalom legjavának egy részét is meg kellene bélyegeznünk, egyéb következményekről nem is beszélve. Ez az egyéneket, csoportokat, illetve műfaji (pragmatikai) helyzeteket korlátozó szemlélet még erőteljesebb (sőt talán tragikus) a következő idézetben: „Káros nyelvelemnek azt tekinthetjük, amelyik – akár más nyelvből került hozzánk, akár belső fejlemény – meggátolja vagy csökkenti anyanyelvünk általános (!) érthetőségét, tehát nyelvi értékét. Ilyenek lehetnek például a helyi elemek, melyekről gyakran nem vesszük észre, hogy nem közérthetőek, mert magunk is helybeliek vagyunk.” (104.) A felkiáltójel az eredeti szövegben szerepel, s azt nyomatékosítja, hogy a nyelvi érték nem más, mint a közérthetőség.

A kisebbségben élő magyarság nyilván maga ismeri legjobban saját helyzetét. Talán ösztönösen is, de legalább részben tudatosan úgy védi nyelvét, hogy helyességi kérdésekben, a stigmatizálásban sokkal szigorúbb, az idegenszerúségekre jóval érzékenyebb, mint az anyaországiak, és határozottabban igyekszik a magyarországi normához, standardhoz igazodni. Ezt az igyekezetet méltányolni és támogatni lehet, sőt talán kell is. Két tényezőt azonban mégis meg kell fogalmazni ebben az összefüggésben.

Az egyik a következő: Magyarországon az elmúlt negyven évben a nyelvi értékek nagymértékben átalakultak. Először az ötvenes években a társadalmi egységesülés lelkesítő gondolata mellé a nyelvi egységesülés biztatónak tartott perspektívája társult (lásd pl. Deme 1953). S bár a hagyományos nyelvjárási rendszer addigra valóban megbomlott, a nyelv-

járások (s más nyelvi rétegek szintén) nem tűntek el. Az ötvenes, hatvanas években az erőteljes alsó- (és részben közép-) fokú iskolázás, a viszonylag gyakori olvasás és a központosított rádió, televízió, sajtó és könyvkiadás meglehetősen kiegyenlítő hatással volt a nyelvhasználatra, ám inkább közepes (vagy még alacsonyabb), mint magas színvonalon. A hatvanas évek elejétől megindult diáknyelvi szlengesedés tizenöt-húsz év alatt az egész ország nyelvhasználatát áthatotta (földrajzi és társadalmi rétegenként eltérő módon), részben újabb lefelé igazodást eredményezve, ellenállva ezzel a hivatalos nyelvhasználatnak (lásd Tolcsvai Nagy 1989a).

Az elmúlt két-három évben a nyelvi pluralizmus is kialakult (illetve újra felszínre tört) Magyarországon, s újra megjelentek a tudatosan vállalt magas nyelvi értékek is, ám ezek már nem egyetlen mintához kötődnek (lásd pl. Tolcsvai Nagy 1990). (Például másképp beszél egy liberális és egy konzervatív magasan kvalifikált értelmiségi stb.) Ezért nem oly egyszerű igazodni egyetlen mércéhez, mert valójában nincs egyetlen mérce.

Talán még fontosabb a másik tényező, melyet Ágoston Mihály és mások is egyértelmű álláspontként fogalmaztak meg: a helyi elem káros, mert nem közérthető. A közérthetőség éppoly bizonytalan és veszélyes kategória, mint a közízlés. Nivelláló, az egyéni ízeletet, a sajtóságokat kirekeszti, lehetetlenné teszi. Láthattuk ezt Magyarországon például az ötvenes-hatvanas évek szépirodalmán, midőn a „közérthető”, vagyis nem túlságosan művészi irodalmi alkotásokat díjazták hivatalosan. A közérthetőség álpetőfies kívánalmát Veres Péter a nyelvészek között is propagálta (Veres 1953).

S ha a köz nevében a regionális sajtóságokat, a táji változatokat, valamint a különböző kétnyelvű helyzetekből, a más-más kultúrákkal való érintkezésből eredő nyelvi formákat eleve kiiktatjuk hagyományainkból, az nem más, mint öncsonkítás. A határozott igazodási vágy érthető: az elszakított, elszigetelt kisebb közösség minél szorosabban és minél tökéletesebben akar az anyaközösséghez tartozni. De e kötődéshez nem tartozik hozzá feltétlenül a teljes idomulás, vagyis a részleges önfeladás. (A hagyományos életképes regionalitással az egész magyar kultúra gazdagodik.) A szociálpszichológiai csapda itt zárul be: akár a helyi változathoz, akár a központiként leírthoz lojális a helyi beszélő, a másikkhoz nem az, s ez a helyzet hiány- és szégyenérzetet, kisebbségi és gyökértelenségi érzést kelthet (bizonyára kelt is, de adatunk csak az államnyelv monopolhelyezete miatti hátrányokról van). A két anyanyelv-változatot a kisebbségi létben valószínűleg igen nehéz összeegyeztetni: igen magabiztos identitástudat és kiváló nyelvérzék szükséges ehhez.

Ágoston Mihály véleménye tán egyedi példa, mondhatná most az olvasó. Hogy mennyire az ellenkezője az igaz, arra egyetlen további példaként a pozsonyi Jakab Istvánnak nemrég megjelent tanulmányából (Jakab 1989) érdemes idézni. A szintén sokkötetes ismert nyelvész a *norma*, a *köznyelv* terminusok bizonytalanságát már megfogalmazza: „nincsenek normáink sem, amelyek szerint felméréseket készíthetnénk; nem ismerjük – csak sejtjük – az egyes nyelvváltozatok ismérveit. Még a köznyelv kritériumait sem tisztázta a nyelvtudomány.” (141.) Ezután mégis a köznyelv szakszóval dolgozik, úgy, hogy annak hiányát panaszolja egy eszményi modellt keretében. Deme László korábbi megállapításait továbbgondolva jellemzi a Felvidék nyelvhasználatát: „1. családi-as-nyelvjárásias nyelvhasználati szintünk a legerősebb; 2. van ugyan irodalmi nyelvünk, de szegényes, mert 3. nincs megfelelő köznyelvi rétegünk. Igen, mert a közéletnek és általában a műveltebb rétegek mindennapi életének a kívánt választékosságú nyelvhasználata csaknem hiányzik, illetve nagyon fejletlen, hiszen a közélet nyelve a szlovák, a műveltebb rétegek nyelve meg erősen nyelvjárásias.” (142.) És: „Értelmiségről csak akkor beszélhetnénk, ha ez a réteg mind a munkahelyén, mind a közéletben, mind pedig a magánéletben (bár ez utóbbi nem szükségsszerű) ugyanazt a közös nyelvet használva végezné tevékenységét... Például a magyar nemzetiségű műszaki értelmiségi a munkahelyén – igen kevés kivételtől eltekintve – szlovákul érintkezik munkatársaival, feletteseivel; a közéleti tevékenység nyelve meg attól függ, milyen lakosságú helységben, illetve milyen szerv, szervezet tagjaként tevékenykedik. S csupán a családja vagy magyar nemzetiségű barátai, kollégái társaságában használja anyanyelvét, míg nincs szó szakmai kérdésekről... S az a nyelvhasználati forma, amelyen érintkeznek, még ma sem a művelt köznyelv, hanem a mindennapoknak már említett nyelvhasználati formája, amely elég sok nyelvjárás, vulgáris és idegen elemet tartalmaz.” (142.)

A hosszabb idézet első fele alapján a köznyelv a közélet nyelve, de inkább a hivatalos, formális érintkezések során használtatik. Az idézetek második részében viszont már a bizalmas társalgás, az informális érintkezés nyelve is ez, illetve ennek kellene lennie. Az eszményítés azonban e ponton válik túlzóvá: vajon Magyarországon (és bárhol a világon) értelmiségi kollégák, barátok, családtagok nem szakmai kérdésekben mindig a „művelt köznyelven” beszélnek, s megnyilatkozásaik valóban nincsenek tarkítva nyelvjárás, vulgáris vagy idegen elemekkel? A futó önvizsgálat is azt bizonyítja bárki számára, hogy az ilyen típusú beszélgetésekben éppen találunk nem standard elemeket, de természetesen

mindig eltérő mértékben. Ama köznyelv standard, kodifikált formájában Magyarországon is inkább a formálisabb beszédhelyzetekben gyakori, szigorúan véve leginkább Budapesten. Másrészt a művelt és a táji (nyelvjárási) nem zárja ki egymást feltétlenül.

Visszatérve Jakab István gondolataihoz: itt sem tudni, hogy az általa jelzett (eszményített) köznyelv a felvidéki magyarság standardjaként él, vagy az egyetemes magyar standardként kell szemlélni. Az alapkérdés tehát megegyezik az Ágoston Mihály írásában fölmerülővel, s a sugallt tendencia is: jó lenne az egységes magyar köznyelvi normához igazodni. (Mindkét szerző abból a hipotézisből indul ki, hogy van ilyen.)

Egy másik idézet Jakab Istvántól talán jobban megvilágítja e kérdések szociálpszichológiáját a maga paradoxonával: „...a szlovacizmusokat nem kezelhetjük a germanizmusokhoz hasonlóan. [...] A germanizmusokat nemzeti méretben használják (akik nem kerülnek tudatosan), tehát nem okozhatnak különfejlődést. Sőt bizonyos hányaduk hiányt pótol. A szlovacizmusokat csak egy nemzetiség használja. Nem pótolnak hiányt, s veszélyeztetik a nyelv egységét.” (145.) E gondolatmenetben nem az okozza a fő problémát, hogy az egyik idegenszerűség elfogadható, a másik nem; nem is az, hogy valóban semmi hiányt nem pótol-e egyetlen szlovacizmus sem (ezt jobban tudja Jakab István), hanem az, hogy ez a nyelvhasználati jelenség csak a magyarság egy részét érinti, s mert ez nem össznemzeti, ezért elvetendő.

Ágoston Mihály legfőbb félelme az, hogy ama rendszerbomlás, az idegenszerűségek, a nyelvjárásiasság, az egyéb nyelvhelyességi hibák (azaz a magyar standardtól való eltávolodás) a délvidéki magyar nyelv s így az ottani magyarság megszűnéséhez vezetnek. Jakab István a nyelvi különfejlődéstől, a központtól való elszakadástól tart. Ha a felvidéki magyar nyelvhasználat általában és az értelmisége éppen különbözik a magyarországitól, megbomlik a nyelvi egység, s az ottani magyarság magára marad. Ennek elkerülésére saját régiójuk leghagyományosabb nyelvi rétegét, a terület nyelvjárásiasságát is feláldoznák. Félelmük nem alaptalan, de válaszuk nem túlzó-e?

Válaszom hipotetikus és ajánló, kérdező. A határon túli magyarság nyelvileg, kulturálisan is tagolt, legalább annyi egységet, nyelvi közösséget alkot, ahány Magyarország körüli országban él. „A nyelvi közösség olyan társadalmi csoport – lehet egynyelvű vagy kétnyelvű –, amelyet a társadalmi interakció-rendszerek gyakorisága fog össze, és amelyet a környező területektől a kommunikáció vonalának gyengesége választ el” – olvasható John Gumperztől magyarul is régóta (Gumperz 1975:156).

A kisebbségi magyarság csoportjai saját országuk magyarságával, illetve a más nyelvű többségi nemzet tagjaival érintkeznek mindennap, a magyarországi magyarral csak ritkán. Nyelvileg az egyes államalakulatokon belüli magyarság még tagoltabb, hagyományosan nyelvjárásokra, tájnyelvi egységekre, illetve egy-egy nagyobb kulturális központhoz kötődő régiókra bomlik. Ez utóbbiról igen keveset tudunk, a két idézett szerző sem említi, hogy például Szabadka vagy Pozsony milyen nyelvi, kulturális vonzaskörzettel rendelkezik.

Ezt az alaphelyzetet az elmúlt évtizedekben a viszonylagos zártság jellemezte: az egyes szomszédos országokban tömbökben élő magyarság napi gyakorlata a növekvő kétnyelvűség volt, s az ma is. A határon túli magyar anyanyelvű közösségek politikai, ideológiai okok miatt egymástól és Magyarországtól is többé-kevésbé el voltak zárva. Nyelvileg önállósulásra kényszerültek, mert korábbi nyelvi kapcsolataik a magyar nyelv egyéb területeivel, változataival megszakadtak, s persze kényszerből kellett például hivatalos kifejezéseket románból, szlovákból, oroszból, szerbből fordítani, eltérő eredménnyel. Természetes, hogy ebben a helyzetben a régiókra jellemző fő nyelvjárási változatok megmaradtak (esetleg erősödtek) helyi presztízsükben mint reálisan létező nyelvi hagyományhordozók. A magyar(országi) köznyelv standardként így nehezen hathatott a gyér nyelvi kapcsolatokban. A helyi magyar értelmiség persze tudatosabban figyelt a magyarországi művelt nyelvhasználatra, s midőn a fentebb két példával jelzett módon akarta (s akarja) ezt bevinni saját nyelvi közössége használatába, ennek a ma is fennálló viszonylagos (el)zártágnak a következményeit nem veszi kellően figyelembe. (Meg kell jegyezni, hogy bár Jakab István hivatkozik szociológiai jellegű egyedi példákra, éppen az ottani magyarság módszeresen kidolgozott szociológiai leírása hiányzik érvei mögül, alkalmat adva ezzel az értelmezési torzításokra. Erről természetesen nem Jakab István tehet. Azt is el kell mondanom, hogy mind Ágoston Mihály, mind Jakab István tárgyal olyan konkrét nyelvművelő problémákat, amelyekben valóban nem tanácsos engedni. De jó lenne észrevenni, hogy az általuk és mások által is tárgyalt nyelvhelyességi kérdések nem mindig azonos jellegűek, sok mindenben különböznek egymástól (indokoltságukban, univerzalitásukban stb.).

A hagyományokra és a speciális helyzetekre támaszkodó régiónkénti, országonkénti relatív magyar nyelvi önállóság nem a magyar nyelvi egység tragikus megbontása, hanem a reális lehetőségek számbavétele alapján ezeknek az önálló és mégis összetartozó közösségeknek az életben tartására, öntudatának és önbizalmának a visszaadására szolgáló

út. (Hiszen nem is olyan nagyok a vitatott nyelvi különbségek.) Ennek bizonyítására elég egy-két külföldi példát idézni. Heikki Paukonen egy érdekes beszámolójában (Paukonen 1985) azt fejtegeti, hogy a finn nyelv nemzeti alapú, politikai okokból végrehajtott egységesítése a múlt században áldozatokkal járt, a stigmatizált nyelvjárásokban író tehetségek kiiktatódtak a finn irodalomból. Az utóbbi évtizedekben viszont megerősödött a csoportoknak, régióknak és az egyéneknek a korábbi standardtól bizonyos mértékig eltérő nyelvhasználata. Paukonen azt is kijelenti, hogy a csoporttudatnak, az egyén identitásának szerves része a nyelv, de nem csupán más nyelvekkel, hanem az anyanyelven belüli más nyelvváltozatokkal szemben is. A csoport, a kisebb közösség nyelvének elítélése a csoportot, a közösséget létében fenyegeti.

Hasonló szellemű tradícióról számol be Peter v. Polenz a német nyelvet illetően, szintén használható analógiával: a több országban létező mai német nyelvi kultúra több központú struktúrát mutat, s az NSZK mint ennek kimondatlan fő központja mutatja a legnagyobb nyelvi türelmet a nyelvi pluralizmus, a norma kérdése és a szubkulturális változatok iránt (Polenz 1990). E fölfogásnak minden bizonnyal megvan a maga kedvező hatása, s elkerülhető vele az a jelenség, amely jó száz évig volt tapasztalható a bécsi (osztrák) irodalomban: az írók nem az osztrák (bécsi) németet használták, igen nagy identitás zavart mutatva és keltve egyaránt (Nyíri 1980:26–27).

Összefoglalásul: a határon túli magyarság régiónkénti nyelvi tudatát saját hagyományaik alapján és speciális körülményeik között kell megerősíteni. Ez nem jelenti a magyarországitól, az összmagyartól való elválasztást, csupán az *egészséges* önállóságot. Nem más ez, mint a Kazinczytól eszményített *különbözőség egysége*, mely szilárdabb lehet a monolitikus tömbnél (mert több lábön áll), s mely magyarságában azonos, értékeiben, öntudatában plurális.

A különböző szomszédos országok magyarsága eltérő mértékben, de a társadalmi modernizálódás útjára lép. Ez a polgárosodási folyamat magasabb szintű öntudatot kíván, s a régi típusú, szigorú egységben gondolkodó nemzetfogalom ellen hat. Ugyanakkor a kisebbségi magyarságra nehezedő asszimilációs nyomás sajnos ezt a bezárkózó és kirekesztő nemzetfelfogást erősíti, ez tehát a modernizálás ellen hat. E kettős tudati, érzelmi küzdelemben a kisebbségi magyarság nyelvi közösségeinek, csoportjainak és egyéneinek önbizalmát alapjaiban rendítheti meg az a tudós nézet, hogy épp a hozzájuk legközelebb álló familiáris nyelvhasználat a rossz, a műveletlen, a hibás. S ha megroppanást esetleg

nem is okoz, a régiók magyar közösségeit megoszthatja: a „pestiesen”, normatívan beszélő értelmiség elszakadhat a még mindig nagyszámú nyelvjárási beszédű parasztságtól, de a városi munkásságtól is. Kisebbségi helyzetben ez is igen nagy baj.

Regionális standard Magyarországon is létezik, miért épp a határon túl nem szabadna megengedni, főképp kiejtési és szókészletbeli kérdésekben? Ha például a debreceni egyetemen természetes jelenség a diftongizálás (szerencsére az), miért lenne oly súlyos hiba Pozsonyban a palóc ā-zás?

A nyelvjárásnak, a regionális nyelvnek csoporttudatot erősítő jellegét a kialakuló magyarországi szociolingvisztika mellett a klasszikus dialektológia is kezdi belátni. Ismert dialektológustól hangzott el 1990 nyarán a következő megállapítás: „A nyelvjárások eredendő alapfunkciója... az, hogy kisebb-nagyobb közösségek kizárólagos, illetőleg elsődleges nyelveként a társadalmi érintkezés eszközei, egyszersmind sajátos kultúra hordozói s közvetítői, s mint ilyenek élnek a maguk módján a maguk életét.” (Kiss 1990:62.)

A nyelv magas színvonalra emelése és a standardizálás intellektualizálás. A standard azonban nem tagadhatja meg sem múltját, sem hátszágát. Ennek érdekében kiterjedt szociolingvisztikai, antropológiai nyelvészeti kutatásokat kell folytatni a határon túli magyarság különböző csoportjaiban, korszerű elvekkel és módszerekkel, főképp az ottaniaknak. Pozsonyban, Kolozsvárt már történnek erre kísérletek. E kutatásokat Magyarországon is föl kell gyorsítani. Ezek eredményének összehasonlításával kaphatunk valóban hiteles adatokat a magyar nyelvhasználat változatairól, egymáshoz való viszonyokról, s arról, hogy milyen erős a nyelvi lojalitás a központnak vélt, illetve helyi nyelvváltozat iránt. Éppígy igen tanulságos lenne a határon túli magyarság szépirodalmának vizsgálata is: ki milyen mértékben igazodik a magyarországi standardhoz, az itteni irodalmi nyelvi áramlatokhoz, ki mennyire tartja saját régiója nyelvi hagyományait.

S elmaradhatatlan a nemzet fogalmának újbóli meghatározása. E munkában bizonytalanságból kell kiindulni, hogy a nemzet nem felülről létrehozott, kész és bezárkózott alakulat, hanem alulról építkező, az egyedek, a szabad polgárok, csoportok szövetségével összeáll s önmagát állandóan újradefiniáló nyitott, plurális rendszer. Az identitás a mindennapos önazonosítás intellektuális és érzelmi folyamata. Az anyanyelv ezt tükrözi, ennek felel meg, s ennek alkotórésze, tehát így is kell szemlélni.

Ennek megfelelően a határon túli magyarság befogadhatja a magyarországi „központi” nyelvváltozat(ok) fejleményeit, de annak gyors, mes-

terséges el- és kiterjesztése nem kívánatos. A mai jobb érintkezési viszonyok így is bőséges nyelvi hatást visznek el az anyaországból a művelődéssel, a politikai, művészeti és magánkapcsolatok erősödésével, így természetes szervülésekkel, rombolás nélkül épülhetnek be a határon túli magyarság nyelvhasználatába, főképp a szókészletbe, az árnyalt, eltérő fogalmazásmódba, de meghagyva a kiejtés, a regionális szóhasználat, szófüzés eredetiségét. Hiszen a regionális nyelv is lehet művelt, kifinomult. Így talán a túlélésre is több az esély.

Regio, 1991, 3. 166–173.